

Krzysztof KRASZEWSKI
ORCID: 0000-0002-2301-1250
*Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN
w Krakowie*

Urszula DWORSKA-KACZMARCZYK
ORCID: 0000-0003-3595-7913
*Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN
w Krakowie*

Pojęcia z zakresu edukacji regionalnej-dziedzictwa kulturowego w regionie w interpretacji studentów pedagogiki przedszkolnej i wczesnoszkolnej

Abstract: Concepts in the Field of Regional Education-Cultural Heritage in the Region in the Interpretation of Preschool and Early School Education Students

In the article is to present an analysis of the result of the conducted research which the subject of research has been done understanding/interpretation of concepts in the field of regional education-cultural heritage in the region by students of preschool and early school education.

Keywords: region, small homeland, regional cultural heritage, patrimony, regional culture, regional identity, family home traditions, sense of rooting, local patriotism, community, regionalism, regional education

Słowa kluczowe: region, mała ojczyzna, dziedzictwo kulturowe, ojcowizna, kultura regionalna, tożsamość regionalna, tradycje domu rodzinnego, poczucie zakorzenienia, patriotyzm lokalny, wspólnota, regionalizm oraz edukacja regionalna

Wstęp

Lidia Pawelec za Joanną Angiel i Marią Podlasiecką zaznacza, że „ubogi jest ten, kto nie zna i nie miłuje ziemi, na której się urodził i żyje. Podobny jest do drzewa bez korzeni. Skąd może czerpać soki potrzebne do życia? W jaki sposób może «owocować»? Jak może on «nakarmić» swoje dzieci pozytywnymi

uczuciami do własnej ziemi, jeśli sam ich nie zna?” (2006, s. 11). Dlatego tak istotne jest, aby pomóc młodym ludziom „w odnalezieniu ich rodowodu i odczytaniu, w jakie wartości humanistyczne wyposażyli ich przodkowie” (s. 13).

W niniejszym artykule zaprezentowano wyniki badań, których przedmiotem uczyniono interpretację przez studentki pedagogiki przedszkolnej i wczesnoszkolnej pojęć z zakresu edukacji regionalnej-dziedzictwa kulturowego w regionie. Problem badawczy został zawarty w pytaniu: „W jaki sposób studentki pedagogiki przedszkolnej i wczesnoszkolnej interpretują wybrane pojęcia z zakresu edukacji regionalnej-dziedzictwa kulturowego w regionie?”. Badania zostały przeprowadzone na początku marca 2020 r.; objęto nimi 64 studentki. Jako technikę badań zastosowano ankietę, której kwestionariusz zawierał 12 pytań. Dotyczyły one takich pojęć, jak: region, mała ojczyzna, dziedzictwo kulturowe, ojcowizna, kultura regionalna, tożsamość regionalna, tradycje domu rodzinnego, poczucie zakorzenienia, patriotyzm lokalny, wspólnota, regionalizm oraz edukacja regionalna.

Analiza wyników badań

Poniżej zawarto analizę uzyskanych interpretacji pojęć przez studentki pedagogiki przedszkolnej i wczesnoszkolnej i odniesienie ich do definicji wybranych autorów.

Pierwszym pojęciem, które interpretowały respondentki, był *region*.

Region (terytorium) w ujęciu Jerzego Nikitorowicza oznacza:

[...] obszar, na którym wyodrębniły się określone cechy, a jego mieszkańcy mają świadomość zwyczajów i systemu wartości oraz poczucie własnej tożsamości. Ujmowany jest przedmiotowo, jako region administracyjny, wyodrębniony w danym państwie, oraz podmiotowo, jako region wirtualny, wyodrębniony w następstwie działań różnych podmiotów świadomie dążących do jego rozwoju. Wspólnotowa Karta Regionalizacji przez region rozumie terytorium, które geograficznie stanowi wyraźną całość bądź jednolity kompleks terenów, tworzących zamkniętą całość, a których ludność charakteryzują określone wspólne elementy (2009, s. 513).

Z analizy odpowiedzi studentek wynika, że zdecydowana większość (48 wypowiedzi) utożsamia region z obszarem. Dla 14 studentek region stanowi miejsce. Dwie osoby opisują natomiast region jako terytorium, wpisując się w definicję Wspólnotowej Karty Regionalizacji.

Oto przykładowe wypowiedzi respondentek dotyczące regionu jako obszaru:

Obszar zamieszkiwany przez daną grupę społeczną np. region zagórzański, zamieszkiwany przez górali zagórzańskich. Obejmuje ściśle określony teren, w wymienionym przypadku np. Mszanę Dolną, Rabę Niżną, Kasinkę Małą, Kasinkę Wielką, Olszówkę, Lubomierz. W regionie występują określone dla niego tradycje i zwyczaje.

Jest to obszar, który jest ze sobą połączony dzięki przekazywaniu i posiadaniu wspólnych elementów kultury. Osoby pochodzące z tego samego regionu, łączy bardzo wiele (historia, stroje, muzyka, taniec, śpiew, język, kulinaria).

Obszar na terenie państwa o wielkości zależnej od terytorium, gdyż może on łączyć wiele wiosek i miast. Charakteryzuje się kulturą lokalną, tradycjami i obrzędami, które są praktykowane i przekazywane z pokolenia na pokolenie. Region może posiadać charakterystyczne dla niego walory krajobrazowe i turystyczne.

Jest to pewien obszar zamieszkiwany przez część społeczeństwa, który różni się od innych regionów posiadanyimi cechami kształtowanymi na przestrzeni wieków.

Obszar [...] kojarzony z danymi wartościami, tradycjami, obyczajami, a nawet językiem.

Obszar, który charakteryzuje się pewnymi cechami wspólnymi. Cechy te mogą dotyczyć położenia, kultury, tradycji, zwyczajów.

To określony obszar geograficzny charakteryzujący się jednorodnością kulturową, społeczną, obyczajową i etnograficzną.

To konkretny obszar, w którym żyje człowiek, utożsamiając się z tradycjami, zwyczajami.

Przykładowe wypowiedzi studentek dotyczące regionu jako miejsca:

To miejsce, na którym dana grupa ludzi wyróżnia się i charakteryzuje się swoimi indywidualnymi zwyczajami, obyczajami, tradycjami oraz podejmowanymi działaniami. Region może również wyróżniać się gwarą i strojami.

To miejsce inne od pozostałych, które charakteryzuje się zwyczajami, obrzędami, muzyką, ubiorem.

Przykładowe wypowiedzi respondentek dotyczące regionu jako terytorium:

Terytorium określone granicami, charakteryzujące się kultywowanymi na jego terenie tradycjami.

Pewne terytorium, na którym żyjący ludzie tworzą pewną wspólnotę.

Drugim pojęciem, które interpretowały studentki, była *mała ojczyzna*.

Stanisław Ossowski małą ojczyznę definiuje jako:

[...] przestrzeń psychofizyczną, powstałą w wyniku szczególnych związków intelektualnych oraz emocjonalnych jednostki z najbliższym otoczeniem oraz praktycznych działań człowieka w miejscowym środowisku. Jest to rzeczywistość konkretna [...], naznaczona wartościami, znaczeniami, symbolami i mitami (Ossowski, 1967, s. 201–226).

Mała ojczyzna skupia ludzi mieszkających na danym terenie, znajdujących się „w kręgu oddziaływań miejscowej tradycji, kultury, różnych form życia społecznego oraz przyrody” (tamże).

Wiesława Korzeniowska ujmuje natomiast małą ojczyznę jako to, co stanowi „centrum naszego świata, czyli to, co widzimy z wieży kościoła, z najbliższego wzniesienia terenu”. Autorka dodaje, że „zasięg granic małej ojczyzny wy-

znacza subiektywna świadomość ludzi, którzy się z nią utożsamiają”, i nie zawsze pokrywa się on z granicami administracyjnymi (2009, s. 105).

38 studentek interpretuje pojęcie małej ojczyzny jako najbliższe otoczenie. Podkreślają one, że chodzi o miejsce, w którym się urodziły i wychowały. W opinii 14 respondentek mała ojczyzna wiąże się z miejscem, z którym się utożsamiają, identyfikujemy. 9 badanych studentek uważa, że ów termin oznacza miejsce, w którym czują się bezpieczne, które szanują oraz do którego chętnie wracają. Ponadto 2 respondentki wiążą pojęcie małej ojczyzny ze społecznością lokalną, w której funkcjonują, a jedna osoba zwraca uwagę na brak wyznaczonych granic administracyjnych, ponieważ „zależą one od człowieka i jego przywiązania do zamieszkiwanego terytorium”. 2 osoby nie zinterpretowały pojęcia małej ojczyzny.

Oto przykładowe wypowiedzi studentek dotyczące małej ojczyzny jako najbliższego otoczenia:

To najbliższe otoczenie, w którym się wychowujemy; Jest to miejsce, w którym wzrastaliśmy, wychowaliśmy się. Dla mnie jest to miasto, w którym się urodziłam. Jestem z nim związana emocjonalnie, tam są moje korzenie.

Moim zdaniem dla każdego człowieka małą ojczyzną będzie miejsce, w którym się urodził, mieszkał jako dziecko. Dla mnie małą ojczyzną jest miejsce, gdzie jest mój dom. Z niego wyniosłam pewne wartości, tradycje, zwyczaje. Czuję się z jakimś stopniem związana z ludźmi, którzy tam mieszkają.

Jest to miejsce, w którym wychowujemy się, żyjemy, czujemy się tam bezpiecznie. To miejsce, do którego lubię wracać i tam przebywać. Kocham je!

Moją małą ojczyzną jest wieś, w której się wychowałam, i okoliczne miejscowości, w których chodziłam do szkoły, w których mieszkała moja rodzina. Jest to obszar, z którym łączą mnie więzi emocjonalne. Problemy tego obszaru są mi szczególnie bliskie. Znam mieszkańców, wiem co i gdzie się znajduje. Jeśli myślę o swoim życiu, to widzę właśnie małą ojczyznę. [...] Według mnie to pojęcie wiąże się z miejscem, z którego się pochodzi, gdzie się urodziło i wychowało;

Miejscowość, w której mieszkam [i w której] i spędziłam swoje dzieciństwo. Znam historię swojej miejscowości, szkołę, władze, tradycje. Jest to miejsce bliskie sercu, bowiem to tu zawiązały się pierwsze przyjaźnie i poznawało się świat.

Oto przykładowe wypowiedzi respondentek dotyczące małej ojczyzny jako miejsca, z którym się utożsamiają:

Według mnie mała ojczyzna to miejscowość, z którą się identyfikujemy, która jest bliska naszemu sercu. Żyjemy w kulturze tego regionu i szanujemy jego tradycje. Moją małą ojczyzną jest miejscowość, w której się wychowałam i mieszkam.

Jest to obszar, często ten, w którym jednostka mieszka, do którego jest przywiązana: dba o niego, udziela się lokalnie, jest lokalnym patriotą, troszcząc się o rozwój i przyszłość danej miejscowości.

Jest to obszar będący najwyższą wartością dla osoby, która utożsamia się z nim, np. dla kogoś Śląsk może stanowić małą ojczyznę i to właśnie ten region będzie kochać najbardziej.

Miejsce, z którego pochodzę, z którym się utożsamiam, czuję się w nim komfortowo.

Oto przykładowe wypowiedzi studentek dotyczące małej ojczyzny jako miejsca, w którym czują się bezpiecznie i do którego chętnie wracają:

To miejsce bliskie naszemu sercu, do którego czujemy sentyment, przywiązanie, szacunek. Mamy związane z nim miłe wspomnienia, lubimy do niego za każdym razem wracać.

To miejsce, w którym człowiek czuje się najlepiej, w którym ukazuje swoje przywiązanie oraz poczucia, nie bojąc się konsekwencji. To miejsce, w którym znajdują się najbliżsi.

Kolejnym pojęciem, które interpretowały respondentki, było *dziedzictwo kulturowe*.

Anna Weronika Brzezińska definiuje dziedzictwo kulturowe jako „spuściznę, spadek odziedziczony po poprzednich pokoleniach” (2006, s. 193).

J. Nikitorowicz uściśla:

[...] ogół wytworów kultury określonej grupy (społeczności), które są przejmowane przez jedno pokolenie od pokolenia poprzedniego i przekazywane następnym, wchodzącym w życie [...]. Jest to część kultury, która jest przekazywana następnym pokoleniom i zdała egzamin trwałości w czasie (Nikitorowicz, 2009, s. 500–501).

Studentki w interpretacjach pojęcia dziedzictwa kulturowego zwróciły uwagę na przekaz, który dokonuje się z pokolenia na pokolenie (22 wypowiedzi). Analizując wypowiedzi respondentek (19), odniesiono je do komponentów dziedzictwa kulturowego wymienionych przez A. W. Brzezińską (2006, s. 195), takich jak: zwyczaje, pożywienie, sztuka, rzemiosło i zabytki. 9 studentek ujmuje pojęcie dziedzictwa kulturowego zgodnie z definicją A. W. Brzezińskiej, określając, że jest to „spuścizna po przodkach”; 7 respondentek podaje rozumienie pojęcia dziedzictwa kulturowego zgodne z opisem J. Nikitorowicza, który uważał, że są to „dobra kulturowe, które są przekazywane z pokolenia na pokolenie” (2003, s. 17). 4 studentki zwróciły uwagę na „wytwory kultury”, które akcentował w swojej tezie J. Nikitorowicz; 3 osoby odwołują się natomiast do materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego, uzasadniając, że „są to dobra materialne i niematerialne, które zostały uznane za wartościowe oraz zapisane są w prawie i trzeba je chronić”.

Oto przykładowe wypowiedzi studentek dotyczące dziedzictwa kulturowego jako przekazu pokoleniowego:

To zwyczaje, które poznajemy w dzieciństwie od naszych dziadków i rodziców, a następnie my będziemy je przekazywać dalej, swoim dzieciom.

Są to zwyczaje przekazywane z pokolenia na pokolenie. Mogą to być również pieśni, opowiadania, legendy.

To przekazywane z pokolenia na pokolenie elementy kultury, np. muzyka, taniec, sposób mówienia — gwara, potrawy.

Budynki, miejsca, które mają niezwykłą historię przekazywaną z pokolenia na pokolenie.

Oto przykładowe wypowiedzi respondentek dotyczące dziedzictwa kulturowego rozumianego jako dobra kulturowe:

Są to różnego rodzaju dobra kulturowe, które posiadają wysoko cenioną wartość. Stworzone są przez człowieka na użytek ludzkości. Dzięki nim możemy poznać historię naszych przodków.

To zbiór dóbr kulturowych, np. zwyczaj dziadów śmigujących koło Limanowej.

Oto przykładowa wypowiedź jednej ze studentek dotycząca dziedzictwa kulturowego jako „wytworów kultury”:

Dziedzictwo kulturowe to wytwory kultury, np. zabytki, miejsca pamięci. Każdy region ma miejsca, z którymi związana jest jego historia. Według mnie elementem dziedzictwa kulturowego są cmentarze wojenne oraz terytoria, na których toczyła się wojna w obronie Polski.

Następnie respondentki dokonały interpretacji pojęcia *ojcowizna*.

Termin *ojcowizna* według Józefa Kąsia oznacza „majątek, grunt dziedziczony po ojcu (po rodzicach), miejsce rodowe (wraz z majątkami) ojca lub rodzinne strony” (2018, s. 283–284).

23 trzy studentki rozumieją pojęcie *ojcowizny* jako ziemię, majątek dziedziczony po rodzicach i dziadkach, wpisując się tym samym w definicję autora. Zdaniem 20 badanych respondentek słowo *ojcowizna* oznacza spadek, spuściznę, którą dziedziczymy. 11 studentek kojarzy *ojcowiznę* z ziemią ojczystą, obszarem zamieszkanym przez rodzinę. W interpretacji 10 osób *ojcowizna* to dom rodzinny.

Oto przykładowe wypowiedzi respondentek dotyczące *ojcowizny* jako ziemi, majątku dziedziczony po poprzednich pokoleniach:

Dla mnie jest to coś pozostawionego przez rodziców i wcześniejsze pokolenia rodziny, np. pole na wsi czy dom, w którym wychowywane są następne pokolenia.

Jest to ziemia, która należy do moich rodziców, a kiedyś będzie należała do mnie. Zazwyczaj jest to miejsce, gdzie stoi dom rodzinny i budynki gospodarcze. Dla mnie jest to miejsce, z którym jestem związana emocjonalnie. Teraz dbają o nie rodzice, potem ja, a w przyszłości moje dzieci.

To, co zostało odziedziczone po ojcu bądź zostaje przekazywane w danej rodzinie z pokolenia na pokolenie, np. ziemia albo pierścionek zaręczynowy, który zostaje przekazany pierwotnemu synowi.

Jest to miejsce, które jest własnością naszą lub naszej rodziny, odziedziczoną po ojcu. Jest to ziemia, majątek, który jest zamieszkiwany przez wiele lat przez jakąś rodzinę.

Określenie używane do wyznaczenia terenu, który należy bądź należał do majątku rodziny.

Oto przykładowa wypowiedź jednej ze studentek dotycząca *ojcowizny* jako spuścizny:

Jest to inaczej spuścizna, która jest przekazywana z pokolenia na pokolenie. Dotyczy wartości, ziemi i wszelkich dóbr. Należy ją pielęgnować, przyczynić się do jej rozwoju oraz bronić jej przed niepowołanymi osobami.

Oto przykładowe wypowiedzi respondentek dotyczące ojcowizny jako ziemi ojczystej, obszaru zamieszkanego przez rodzinę:

Moim zdaniem to obszar, na którym zamieszkiwała/zamieszkuje rodzina. Można powiedzieć, że ktoś powrócił na ojcowiznę.

Obszar zamieszkały przez rodzinę, przekazywany przez ojca swojemu dziecku. Obszar, na którym od pokoleń mieszkają potomkowie jednej rodziny. Na ojcowiznę składa się dom rodzinny, gospodarstwo, pewne tradycje rodzinne przekazywane z pokolenia na pokolenie i ziemię, które miały pozostać w rodzinie.

Oto przykładowa wypowiedź jednej ze studentek dotycząca ojcowizny jako domu rodzinnego:

Według mnie jest to miejsce, w którym się wychowaliśmy, nasz dom rodzinny. Miejsce, które należało do naszych rodziców. U mnie w miejscowości można usłyszeć zdanie: „Przyjechałem na ojcowiznę odpocząć”, czyli ktoś przyjechał do domu rodzinnego.

Miejsce, w którym człowiek się wychował, często tak nazywa się dom rodzinny [...].

Piątym pojęciem, które interpretowały studentki, była *kultura regionalna*.

W ujęciu Stanisława Kowalika kultura regionalna stanowi „specyficzny zbiór wzorców postępowania i wytworów kultury symbolicznej, które utożsamiane są z określonym regionem przez ludzi, którzy go zamieszkują i dla których mają one istotną wartość” (2006, s. 22).

Zdecydowana większość badanych (54 wypowiedzi) zinterpretowała to pojęcie, odnosząc się do definicji kultury uznawanej za ogół materialnych i niematerialnych wytworów człowieka powstałych na danym obszarze i dla niego charakterystycznych (Karwińska, 2017, s. 91). Respondentki wymieniły elementy składowe kultury regionalnej, m.in. wierzenia, zwyczaje, tradycje, język oraz folklor. Oto przykładowe wypowiedzi:

W moim przekonaniu jest to kultura mieszkańców danego regionu. Zwyczaje, tradycje charakterystyczne dla ludzi zamieszkujących dany obszar.

To obyczaje, tradycje, zwyczaje, które są kojarzone z danym regionem. Mogą to być takie elementy, jak strój góralski.

W niektórych regionach w poniedziałek wielkanocny jest tradycja o nazwie Siuda Baba.

Kultura naszego regionu, np. Śląska, gdzie obchodzi się m.in. barbórkę.

To gwara śląska, która jest częścią kultury śląskiej.

Dla regionu Krakowa jest to słynny taniec krakowiak oraz strój krakowski.

Tradycja wykonywania palmy wielkanocnej.

10 studentek pod tym pojęciem rozumie kulturę właściwą danemu regionowi i jego mieszkańcom, co w swojej definicji zawarł S. Kowalik. Oto przykładowe wypowiedzi:

Według mnie każdy region ma swoją kulturę. Jadąc do innego regionu, można zauważyć pewne różnice, np. w sposobie mówienia (posługiwanie się gwara), zachowaniach czy wyglądzie stroju regionalnego. Te różnice świadczą, że każdy region ma swoją kulturę, którą trzeba przekazywać przyszłym pokoleniom.

Są to tradycje pielęgnowane w wybranym regionie Polski, np. na Podhalu.

Szóstym pojęciem, które interpretowały respondentki, była *tożsamość regionalna*.

J. Nikitorowicz definiuje tożsamość regionalną jako „specyficzną formę tożsamości społecznej tworzoną na podstawie odwołań do określonego terytorium i jego istotnych cech” (2009, s. 518).

W wypowiedziach 28 studentek zawarte zostało rozumienie pojęcia tożsamości regionalnej jako poczucia przynależności do danego regionu; 13 respondentek w interpretacji tego pojęcia odniosło się do identyfikacji z danym regionem.

Dla 12 badanych studentek tożsamość regionalna to identyfikacja z regionem; 8 respondentek ujmuje pojęcie tożsamości regionalnej jako przywiązanie do regionu lub poczucie więzi z regionem. W wypowiedziach 3 osób tożsamość regionalna jest interpretowana jako świadomość tego, skąd pochodzimy.

Oto przykładowe wypowiedzi studentek dotyczące tożsamości regionalnej jako przynależności do regionu:

To pewne przekonanie, że ja przynależę do danego regionu, utożsamiam się z nim i nie wstydzę się go.

Poczucie przynależności do naszego regionu przez działalność na korzyść tego miejsca.

Według mnie jest to poczucie przynależności do danego regionu. Zazwyczaj taką przynależność odczuwamy w związku z miejscem, w którym się urodziliśmy lub żyjemy. Tożsamość regionalna wiąże się z tym, że kultywujemy tradycje i propagujemy je [...].

Oto przykładowe wypowiedzi respondentek ujmujące tożsamość regionalną jako identyfikację z regionem:

Jest to identyfikowanie się ze swoim regionem, czyli sposób traktowania, przyswajania, przekazywania oraz wartościowania danej kultury regionu. Co oznacza, że kultura mojego regionu jest dla mnie ważna.

Identyfikowanie się z miejscem, uznanie zasad i wartości danej kultury regionalnej za własne.

To identyfikowanie się z regionem, z którego się pochodzi. Jeżeli ktoś identyfikuje się z regionem, to znaczy, że podziela wartości i pielęgnuje tradycje danego regionu.

Jest przejawem szacunku i troski wobec danego regionu. To interesowanie się losami regionu, śledzenie informacji regionalnych, a nawet podejmowanie działań wpływających na rozwój regionu.

Oto przykładowe wypowiedzi respondentek dotyczące tożsamości regionalnej rozumianej jako przywiązanie do regionu:

Jest to przywiązanie do własnego regionu, obszaru, w którym się mieszka lub spędziło dzieciństwo. Dla mnie jest to pewne wzruszenie w chwili wymawiania nazwy swojej miejscowości. Wiąże się z tym również [...] obrona dobrego zdania na temat regionu i chęć powrotu w rodzinne strony.

To przywiązanie do regionu i utożsamianie się z tradycjami regionu, np. posługiwanie się gwara.

Oto przykładowe wypowiedzi studentek dotyczące rozumienia tożsamości regionalnej jako świadomości tego, skąd pochodzimy:

Świadomość, skąd się pochodzi, z jakiego regionu, oraz przyznawanie się do niego.

W mojej opinii to świadomość tego, kim jesteśmy, czym jest dla nas nasz region, a także co dla nas znaczy.

Kolejnym pojęciem, które interpretowały respondentki, były *tradycje domu rodzinnego*.

Czesław Nowarski pojmuje tradycje rodzinne jako „określone zasady postępowania, odpowiednie sposoby myślenia, obyczaje, poglądy przechodzące z pokolenia na pokolenie, tak w sferze świętowania, jak i w życiu codziennym”. Autor dodaje, że „członkowie rodziny na co dzień postępują zgodnie z nimi lub nawiązują jedynie do ich dawnej treści. Szczególnie silne bywają świąteczne zwyczaje rodzinne, tak jak np. wzajemne odwiedziny, hołdowanie obowiązkowym strojom, przywiązanie do charakterystycznych potraw świątecznych, urządzenie balów, przekazywanie podarunków, wymiana korespondencji” (Nowarski, 2000, s. 253).

W ujęciu prawie wszystkich badanych studentek (61 wypowiedzi) pojęcie tradycji domu rodzinnego wiąże się z pielęgnowaniem przekazywanych przez członków danej rodziny z pokolenia na pokolenie zwyczajów. Jedna respondentka zwraca uwagę na możliwość nabierania uprzedzeń wobec tradycji domu rodzinnego: „Wpajane od dzieciństwa zasady, zwyczaje, które jednostki starają się pielęgnować lub z perspektywy czasu nabierają do nich uprzedzeń”. Inna studentka podsumowuje: „Są to tradycje, które występują w domu rodzinnym konkretnej osoby. To nie jest tak, że w każdym domu w Krakowie będzie karp na Wigilii. Każdy dom ma swoją, inną tradycję”. Jedna osoba nie zinterpretowała pojęcia tradycji domu rodzinnego.

Oto przykłady unikatowych zwyczajów kultywowanych w domach respondentek:

W domu rodzinnym mojej babci wigilię jadło się w parach z jednego talerza na znak dzielenia się z drugim.

U mnie taką tradycją jest, że w święta wielkanocne najmłodszą osobę wrzucamy do wanny/basenu i lejemy wodą.

Wyrabianie skrzypiec.

Wspólne spacery co niedzielę o godz. 11.00.

Następnym pojęciem, które interpretowały studentki, było *poczucie zakorzenia*.

W ujęciu Anny Izabeli Brzezińskiej „poczucie zakorzenia daje nam poczucie ciągłości, pewności i bezpieczeństwa, zaspokaja naszą potrzebę afiliacji, potrzebę «bycia skądś»”. Jak dodaje autorka, poczucie to może być również hamulcem, ograniczającym chęć poznawania czegoś nowego i innego (2006, s. 48).

Zdecydowana większość respondentek (60 wypowiedzi) interpretuje poczucie zakorzenia w kontekście potrzeby afiliacji i „bycia skądś”. Odnalezienie na ziemi swojego miejsca, dającego poczucie bezpieczeństwa, można dostrzec w wypowiedziach 8 respondentek. 4 studentki w swoich interpretacjach wiążą poczucie zakorzenia z niechęcią do zmiany, „która towarzyszy przeważnie osobom starszym. Osoby te zazwyczaj nie chcą się nigdzie przemieszczać i przeprowadzać, ponieważ zakorzeniły się w danym miejscu”.

Oto przykładowe wypowiedzi respondentek dotyczące poczucia zakorzenia pojmowanego jako potrzeba „bycia skądś”:

Moim zdaniem to poczucie przynależności do danego miejsca, poczucie, które jest tak mocne, że dana osoba nie wyobraża sobie życia z dala od tego miejsca bądź będąc z dala od niego, mówi o sobie np., że jest góraliem na obczyźnie, a nie Polakiem za granicą.

Jest to poczucie, które sprawia, że wiemy, kim jesteśmy i skąd pochodzimy. Urodziliśmy się w danym regionie, wychowaliśmy się, pielęgnując tradycje i zwyczaje tego regionu, co miało znaczący wpływ na ukształtowanie obrazu samego siebie.

Występuje u osób, które na tyle [długo] mieszkały w danym miejscu i/lub społeczności, że czują, że „zapuściły korzenie”, czyli czują się jak u siebie (jak w domu). To też poczucie identyfikacji z miejscem lub społecznością.

Oto przykładowa wypowiedź jednej ze studentek świadcząca o rozumieniu pojęcia poczucia zakorzenia jako odnalezienia swojego miejsca na ziemi:

„Zapuściłam tam korzenie” — zadamowiłem się, znalazłem swoje miejsce na ziemi, w którym czuję się dobrze, bezpiecznie, tworzę relacje i buduję więzi z ludźmi. Jest to bycie u siebie — „czuję się jak w domu”.

Dziewiątym pojęciem, które interpretowały respondentki, był *patriotyzm lokalny*.

Według definicji patriotyzmu lokalnego zawartej w *Słowniku języka polskiego* jest to „silne przywiązanie do własnej miejscowości lub własnego regionu, powodujące stawianie spraw lokalnych ponad sprawy ogólnokrajowe”¹.

Według 47 studentek patriotyzm lokalny ujawnia się jako zaangażowanie w życie lokalnej społeczności. W 13 wypowiedziach respondentki zwracają uwa-

¹ <https://sjp.pwn.pl/sjp/patriotyzm-lokalny;3059476.html> (dostęp 22 IV 2020).

gę, że patriotyzm lokalny przejawia się w czynnym uczestnictwie w uroczystościach o charakterze lokalnym, np. „w piknikach, uroczystościach upamiętniających rocznice wydarzeń ważnych dla danego miejsca lub osoby znaczące w regionie”. Według 12 studentek jest to przywiązanie do miejsca, w którym się mieszka, 7 określa natomiast patriotyzm lokalny jako umiłowanie swojego miejsca zamieszkania. W wypowiedziach 2 osób patriotyzm lokalny kojarzony jest z „poczuciem dumy z bycia mieszkańcem danej miejscowości oraz członkiem lokalnej społeczności”. Jedna osoba nie zinterpretowała tego pojęcia.

Oto przykładowe wypowiedzi studentek dotyczące rozumienia patriotyzmu lokalnego jako uczestnictwa w życiu lokalnej społeczności:

Dla mnie jest to poczucie odpowiedzialności za miasto, w którym mieszkam, chęć dbania o otoczenie oraz podejmowanie działań na rzecz miasta.

To dbanie o region, miejscowość, z którą się utożsamiamy. Według mnie patriota lokalny będzie dbał o tradycje lokalne. Powinien aktywne angażować się w życie społeczne regionu. Nie wstydzić się swojego pochodzenia, tylko je pokazywać.

Podejmowanie działalności [na rzecz] poprawy bytu ludności lokalnej, promowanie regionu, działania sprzyjające rozwojowi danego miejsca.

Oto przykładowe wypowiedzi respondentek ujmujących patriotyzm lokalny jako umiłowanie swojego miejsca zamieszkania:

Patriotyzm lokalny związany jest według mnie z miłością do miejsca zamieszkania. Dla lokalnego patrioty najważniejsze są problemy jego miejscowości/najbliższej okolicy. Na tym obszarze realizuje swoje pomysły, stara się rozwiązywać problemy, dąży do rozwoju tego miejsca i propaguje kulturę lokalną na zewnątrz.

Jest to miłość do własnej miejscowości. Objawia się on w poszanowaniu tradycji, obyczajów, historii własnego miasta czy w szacunku do społeczności lokalnej. Patriotyzm lokalny przejawia się również w poszanowaniu prawa, udziale w wyborach lokalnych, dbaniu o własną miejscowość, szacunku wobec dziedzictwa kulturowego.

Dziesiątym pojęciem, które interpretowały studentki, była *wspólnota*.

Pojęcie *wspólnota* definiowane jest przez J. Nikitorowicza jako:

[...] zbiorowość ludzka (społeczność lokalna) oparta na silnych więziach społecznych łączonych z kultywowaniem tradycji i z osobistymi stosunkami charakteryzującymi się wzajemną życzliwością, wspieraniem i zrozumieniem. Dotyczy nie tylko grup ludzkich mieszkających razem, mających wspólną tożsamość, określone wzorce interakcji [...] oraz wspólne terytorium geograficzne, ale także grup, które łączą wspólny system wartości i norm, idee, wzory działania i postępowania [...] (2009, s. 519).

28 respondentek w swoich wypowiedziach ujmuje *wspólnotę* jako zbiorowość ludzi połączoną relacjami i więziami, mającą cechy wspólne. Dla 16 ankietowanych pojęcie to oznacza wyznawanie tych samych wartości i idei;

15 osób w swoich wypowiedziach zwróciło uwagę na posiadany przez tę grupę wspólny cel. Zbiorowość ludzka charakteryzująca się wzajemną życzliwością, pomocą oraz wsparciem pojawiła się w wypowiedziach 5 respondentek.

Oto przykładowe wypowiedzi studentek dotyczące wspólnoty jako zbiorowości ludzi mających cechy wspólne:

Myślę, że można to wyjaśnić jako zgromadzenie ludzi posiadających wspólne zainteresowania, wyznających tą samą religię, kierujących się tymi samymi poglądami, posiadających wspólną tradycję, którą kultuwują.

Jest to zbiorowość ludzka, którą łączą pewne cechy. Możemy mieć wspólnotę lokalną, czyli ludzi mieszkających w jednej miejscowości, lub wspólnotę parafialną, czyli ludzi wierzących, uczęszczających do kościoła.

Jest to grupa ludzi, którą łączy coś wspólnego, np. pochodzenie, język, kultura.

Oto przykładowe wypowiedzi respondentek odnoszące się do pojmowania wspólnoty w odniesieniu do wyznawanych wspólnych wartości i idei:

Jest to grupa ludzi związana ze sobą wyznawanymi wartościami, mająca podobne poglądy. Moim zdaniem wspólnota ta powinna bronić swojej małej ojczyzny, dbać o nią, starać się o jej rozwój oraz wzajemnie sobie pomagać.

Jest to grupa ludzi, którą tworzy pewną część społeczeństwa, kierująca się tymi samymi wartościami, ideami. Poczucie wspólnoty to poczucie, że nie jestem sama, że tworzę pewną całość z innymi ludźmi, którzy w jakiś sposób są do mnie podobni, mają wspólny cel, tradycję lub wyznanie.

To zrzeczenie ludzi, którzy myślą w podobny sposób, mają wspólne ideały, pomysły, wartości i zbliżone opinie, np. wspólnota Kościoła — osoby, dla których kluczową wartością (absolutną) jest Bóg.

Oto przykładowe wypowiedzi, w których studentki zwracają uwagę na wspólny cel:

Jest to grupa ludzi, których łączy jeden wspólny cel. Ludzie będący we wspólnocie zobowiązują się do przestrzegania pewnych reguł i podejmowania działań, które mają prowadzić do osiągnięcia danego celu. Charakteryzują ją: wspólne działania, jeden kierunek, dążenie do osiągnięcia celu oraz zbiór różnych zadań, które mają umożliwić zdobycie celu.

Moim zdaniem jest to grupa ludzi połączona w imię wspólnego celu. Powstała w sposób dowolny, np. wspólnota miłośników roślin, kibice drużyny sportowej, bądź łączy ludzi w określonym celu, np. wspólnota studentów.

Kolejnym pojęciem, które interpretowały respondentki, był *regionalizm*.

Piotr Petrykowski w swoim opracowaniu powołuje się na Krzysztofa Kwaśniewskiego, określającego regionalizm jako ruch społeczny, którego założeniem jest „pielęgnowanie i krytyczne rozwijanie dziedzictwa regionu społeczno-kulturalnego, po to, by optymalnie uczestniczyć w realizacji celów większej zbiorowości (narodu, państwa), nie tracąc własnej tożsamości jako nieodłącznej

i specyficznej części tej większej zbiorowości, pełniącej w niej niepowtarzalną, choć zmieniającą się rolę” (Petrykowski, 2003, s. 87).

J. Nikitorowicz dodaje, że regionalizm jako „ruch społeczny dąży do utrzymania, odrodzenia odrębności kulturowej określonego regionu, opanowania wiedzy o nim, propagowania jej, utrzymania i kultywowania typowych właściwości regionu” (2009, s. 513)

Pojęcie regionalizmu zinterpretowane zostało przez studentki w odniesieniu do jego dwóch znaczeń: postawy dążącej do zachowania zwyczajów i tradycji danego regionu (39 wypowiedzi) oraz elementu językowego, np. cechy wymowy charakterystycznej dla mieszkańców danego regionu — „słowo, które wywodzi się z danego regionu, często zrozumiałe jest tylko dla jego mieszkańców” (11 wypowiedzi). Dla 14 osób regionalizm to pogląd dotyczący dziedzictwa kulturowego. Oto przykładowe wypowiedzi respondentek dotyczące regionalizmu jako dążenia do utrzymania i kultywowania typowych właściwości regionu:

Jest to zachęcanie młodych ludzi do poznawania regionu, w którym żyją.

To dbanie o kulturę i tradycje regionu, w którym żyję, do którego czuję się przynależny.

To uczenie dzieci typowych zachowań i tradycji regionu, w którym żyją.

Rozumiem to jako wytwarzanie ptaszków stryszawskich — dbanie o kultywowanie tradycji i zwyczajów.

Ostatnim pojęciem, które interpretowały studentki, była *edukacja regionalna*.

J. Nikitorowicz za P. Petrykowskim określa edukację regionalną jako „koncepcję pedagogiczną z zakresu teorii wychowania, pedagogiki społecznej i antropologii kulturowej lub ścieżkę międzyprzedmiotową (edukacyjną) w programach różnych typów szkół podległych MEN” (Nikitorowicz, 2009, s. 214).

Ponadto J. Nikitorowicz dodaje, że edukacja regionalna to:

[...] wszelkie działania przekazujące wiedzę o „ojczyźnie prywatnej” i kształtujące więzi z nią, ze światem pierwotnego zakorzenienia [...]. Treści edukacji regionalnej związane są z krajobrazem, architekturą, zabytkami kultury duchowej i materialnej, gwarą (dialektem miejscowym), folklorem, legendami, sztuką ludową, historią, z lokalnymi bohaterami (osobami znaczącymi) i wydarzeniami, kontaktami międzyludzkimi, przekazem międzypokoleniowym, obyczajowością społeczności, obcowaniem z przyrodą (2009, s. 502–503).

Zdecydowana większość respondentek (46 wypowiedzi) w tym przypadku zwróciła uwagę na działania przekazujące informacje na temat regionu, który stanowi „najbliższe środowisko ucznia”. 39 studentek wymieniło treści z zakresu edukacji regionalnej stanowiące komponenty dziedzictwa kulturowego, takie jak: historia regionu, język regionalny, tradycje, zwyczaje, obyczaje, potrawy regionalne, strój regionalny, pieśni regionalne, taniec regionalny, folklor, rzemiosło, ginące zawody, osoby znaczące w regionie. 2 osoby podają przykład treści

kształcenia z zakresu edukacji regionalnej, dotyczących konkretnych miejscowości: „Przykładem może być Kraków, gdzie dzieci uczą się historii miasta, poznają zabytki. W Krakowie uczymy się o stroju regionalnym, o naszym tańcu, którym jest krakowiaczek”. Jedna ze studentek stoi na stanowisku, że „treści z zakresu edukacji regionalnej powinny pojawiać się na zajęciach nie tylko w szkole, ale również na zajęciach pozaszkolnych, np. w domu kultury”. Jedna z respondentek zauważa, że „edukacja regionalna we wszystkich regionach w Polsce powinna być realizowana tak samo. Nad morzem czy w górach u podstaw leży zakorzenienie w lokalnym patriotyzmie”. Inna podsumowuje, że „wszystkie wcześniej interpretowane pojęcia mają ścisły związek z edukacją regionalną”.

Wnioski i podsumowanie

Na podstawie analizy wyników badań można stwierdzić, że respondentki wykazały dobrą znajomość pojęć z zakresu edukacji regionalnej-dziedzictwa kulturowego w regionie. W swoich interpretacjach opisały i wskazały najistotniejsze, przyjęte w literaturze elementy definicji poszczególnych pojęć. Najwięcej trudności interpretacyjnych sprawiły respondentkom takie terminy, jak: dziedzictwo kulturowe, kultura regionalna, tożsamość kulturowa oraz wspólnota, najłatwiejsze natomiast do objaśnienia okazało się poczucie zakorzenienia.

Kończąc rozważania, warto zwrócić uwagę na pogląd J. Nikitorowicza (2006, s. 109), który wymienia cechy nauczyciela realizującego treści z zakresu edukacji regionalnej-dziedzictwa kulturowego w regionie. Zdaniem autora jest to osoba otwarta i kreatywna, która aktywnie uczestniczy w życiu lokalnej społeczności i kulturze regionu, odgrywając rolę eksperta. Podzielając ten pogląd, można jeszcze dodać, iż istotne jest, aby nauczyciele realizujący założenia edukacji regionalnej-dziedzictwa kulturowego w regionie mieli świadomość różnic znaczeniowych pojęć, którymi się posługują.

Bibliografia

- Brzezińska, A. I. (2006). *Dzieciństwo i dorastanie. Korzenie tożsamości osobistej i społecznej*. W: A. W. Brzezińska, A. Hulewska, J. Słomska (red.), *Edukacja regionalna*. Warszawa: PWN.
- Brzezińska, A. W. (2006). *W poszukiwaniu korzeni kulturowych*. W: A. W. Brzezińska, A. Hulewska, J. Słomska (red.), *Edukacja regionalna*. Warszawa: PWN.
- Karwińska, A. (2017). *Pojmowanie kultury. Specyfika socjologicznego ujęcia*. W: J. Hausner, A. Karwińska, J. Purchla (red.), *Kultura a rozwój*. Kraków: Wyd. Nieoczywiste, s.???
- Kąś, J. (2018). *Ilustrowany leksykon gwary i kultury podhalańskiej*. T. VII. Nowy Sącz: Małopolskie Centrum Kultury SOKÓŁ.

- Korzeniowska, W. (2009). *Kulturowe przemiany w obrębie wielkich i małych ojczyzn*. W: K. Denek, B. Dymara, W. Korzeniowska (red.), *Dziecko w świecie wielkiej i małej ojczyzny*. Kraków: Impuls.
- Kowalik, S. (2006). *Spółeczność lokalna a kultura regionalna*. W: A. W. Brzezińska, A. Hulewska, J. Słomska (red.), *Edukacja regionalna*. Warszawa: PWN.
- Nikitorowicz, J. (2006). *Edukacja regionalna na pograniczach*. W: A. W. Brzezińska, A. Hulewska, J. Słomska (red.) *Edukacja regionalna*. Warszawa: PWN.
- Nikitorowicz, J. (2009). *Edukacja regionalna i międzykulturowa*. Warszawa: Wyd. Akademickie i Profesjonalne.
- Nikitorowicz, J., Halicki, J., Muszyńska, J. (2003). *Międzygeneracyjna transmisja dziedzictwa kulturowego. Globalizm versus regionalizm*. Białystok: Trans Humana.
- Nowarski, C. (2000). *Historia i tradycja własnej rodziny na tle historii i tradycji regionu*. W: J. Mazur (red.), *Dziedzictwo kulturowe w regionie — Małopolska. Ścieżka edukacyjna*. Kraków: Wyd. „Zamiat Korepetycji”.
- Ossowski, S. (1967). *Z zagadnień psychologii społecznej*. Warszawa: PWN.
- Pawelec, L. (2006). *Edukacja regionalna w przedszkolu i klasach młodszych szkoły podstawowej*. Kielce: Wyd. Akademii Świętokrzyskiej.
- Petrykowski, P. (2003). *Edukacja regionalna. Problemy podstawowe i otwarte*. Toruń: Wyd. UMK. *Słownik języka polskiego*, <https://sjp.pwn.pl/sjp/patriotyzm-lokalny;3059476.html> (dostęp 22 IV 2020).